

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 11

1930

UPPSALA 1931

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1931
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

ANNALES SIGTUNENSES OCH VÅRA HISTORISKA BRUDROVSVISOR.

AV

SVERKER EK.

Den uppsats av O. Klockhoff »Folkvisorna om 'brudrov' inom Folkungaätten», som ingår i Samlaren 1929, blev denne förtjänte medeltidsforskares sista inlägg. Den röjer genom mängden av där citerat material författarens mångsidiga förtrogenhet med ämnet, men såväl dess huvudresultat som ett flertal av dess detaljutredningar måste betecknas som förfelade. Visserligen förekomma här enstaka goda partier, framförallt den utredning, som visar, att den i en brudrovsvisa skildrade junker Lars ingenting har att göra med den i Håkon Håkonsson saga nämnde Filippus Lafransson, a. a. s. 153—55, men sådana exempel äro tunnsådda. Då framställningens karaktär icke utan vidare kan bedömas av den stora mängden av Samlarens läsare, anser jag mig böra bemöta den. Detta steg är så mycket naturligare, som Klockhoff flerstädes mer eller mindre öppet polemiserat mot min framställning i Den svenska folkvisan, där jag också konsekvent intagit en helt annan ståndpunkt än han.¹

Det bör härvid genast betonas, att hela vårt sätt att belysa problemet är olikartat. Klockhoff intresserar sig nästan uteslutande för de personhistoriska frågor, som knyta sig till brudroven, medan han försummar textkritiken. Jag har i stället särskilt inriktat mig på denna och genomgående velat påvisa den aktuella samtidsstendensen i visornas behandling av brudroven. I fråga om Vreta klosterrov har jag dessutom sökt ange, att de traditionella texterna

¹ Utom hävdvunna förkortningar sådana som *DgF* för GRUNDTVIG—OLRIKS upplaga av *Danmarks gamle Folkeviser* användes *Afz.* för 2 uppl. av GEIJER—AFZELIUS, *Svenska folkvisor* 1880 samt *Visböcker för 1500- och 1600-talens visböcker*, utg. av A. NOREEN m. fl.

omarbetats, varigenom de ursprungliga anknytningarna till samtids-historien försvagats. Häremot reagerar Klockhoff redan i de inledningsord, han förutskickar sin undersökning av visan, s. 144:

Huru mycket av folkvisan om Vreta klosterrov kan och bör anses som senare tillsatser eller ändringar, är nog nu omöjligt att avgöra, då vi ha den i uppteckningar långt efter dess tillkomst. För den som anser visans innehåll för verklig historia, ter sig saken så, att allt väsentligt, som avviker från historien, är senare tillägg eller ändringar. Denna uppfattning har framställts av Grundtvig och hans efterföljare. För den däremot, som anser visan i huvudsak vara dikt, ter sig saken annorlunda. För honom bli de få historiska uppgifterna en ram, inom vilken diktaren rört sig utan tanke på om dessa uppgifter äro verklig historia eller icke. För mig står det senare betraktelsesättet såsom det enda riktiga.

Härtill kan först invändas, att Grundtvig aldrig talat om någon omdiktning av visan utan endast anmärkt: »Vi finde i Visen ved Siden af aabenbare Fejltagelser ogsaa et nøje Kjendskab til Tid og Personer», DgF III, s. 233. Mot denna kritiska försiktighet torde intet kunna invändas. Tanken på omdiktning har däremot framförts av Schüek i Svensk litteraturhistoria I 1890, där han skriver: »Det förefaller som om den blivit omdiktad i senare tid, likväl före medeltidens slut, . . . men bakom den senare påklädnaden varsnar man en dikt av ädel och djupt gripande poesi», s. 118. Tanken har upptagits och vidare utvecklats av mig i Den svenska folkvisan och i den redan 1926 tryckta uppsatsen Folkvisehjältens förvandling i traditionen.¹ Hade Klockhoff tagit del av denna senare undersökning, kunde han ha fått tillfälle att pröva, om hans inledande axiom stod sig, och i varje fall hade han väl då måst erkänna, att jag underkastat problemet en fri prövning.

Häri genom skiljer jag mig från Klockhoff, vilken oförbehållsamt medger, att han på förhand bestämt sig för en viss ståndpunkt. Ett sådant tillvägagångssätt leder bl. a. till ett underkännande av den av honom själv angivna premissen. I praktiken kan han ingalunda fasthålla vid att visans grundform är oss obekant, utan med största trygghet behandlar han de föreliggande uppteckningarna, särskilt de danska, som om de gävo oss just denna grundform. Därför att textkritiken på detta sätt stillatigande förbigås, kommer hela problemställningen att utsuddas, och den vetenskapliga

¹ *Folkminnesstudier tillägnade Hilding Celander 1926*, s. 120—42.

dokumenteringen blir både okritisk och ofullkomlig. Typiskt är sålunda, att han av den föreliggande svenska vistraditionen endast observerat den yngsta 1600-talsuppteckningen i Barbro Banérs visbok, ett förhållande som bl. a. föranlett honom till ett par orättvisa angrepp på mig.

Sålunda skriver han s. 151: »Denna förvanskning har S. Ek fortsatt i sin skolupplaga, ty han talar blott om en dröm.» Utan att vilja gå in på detta detaljproblem, skall jag blott anmärka, att Klockhoff här i två avseenden misskrediterar min redaktion, ty dels bygger den på en traditionell uppteckning, den hos Afzelius meddelade 1700-talstexten, dels meddelar den i likhet med denna två drömmar.¹ Längre ned på samma sida heter det hos Klockhoff:

I en del svenska uppteckningar kallas den borg, till vilken Sune för sin rövade brud, för Ymseborg (»så brått då var den ädla jungfru / bortförd till Ymseborg»; Ek, Sv. folkv. s. 27). Då Ek tillägger, att dessa rader finnas »såväl i de svenska texterna från 1600-talet som i alla danska», tager han miste, ty i *ingen* av de danska texterna finnes namnet Ymseborg. De tala endast om »sin borg» eller »sin gård» o. d.

Ymseborg saknas även i Barbro Banérs visuppteckning, men namnet finnes både i Bureus' tidigare, i övrigt närstående 1600-talstext, Visböcker II, s. 414, och i den mycket avvikande 1700-talstexten, Afz. 92. Klockhoff har emellertid negligerat dessa, och istället citerar han halvstrofen ur min boks inledningskapitel: »Folkvisan som konstverk.» Här behandlar jag formeln: »Det vill jag för sanningen säga», och nämner, att den anträffas i den ifrågasvarande strofen »såväl i de bästa svenska texterna från 1600-talet som i alla danska», något som är fullkomligt riktigt. Uppgiften i fråga gäller däremot alldeles inte Ymseborg, en textdetalj som jag med vilja förbigått i min populära framställning.²

¹ *Fornsvensk litteratur i urval för skolan* av S. EK och J. MjöBERG, s. 23 ff.; jfr strof 4—7 med Afz. 92: 9—12 samt DgF 138 A: 9, 8, 11, 12.

² Stället lyder i sitt sammanhang: »Andra yngre sångare inskjuta gärna i sin berättelse termen: 'Det vill jag för sanningen säga'. Uttrycket har upptagits från dialogen . . . Emellertid förekommer det som berättarens betydande t. ex. i följande strof av 1200-talsvisan om Vreta klosterrov:

Så brått då var den ädla jungfru
bortförd till Ymseborg.
Och det vill jag för sanning säga,
hon levde uti dagelig sorg.

Så lyder strofen såväl i de bästa svenska texterna från 1600-talet som i alla danska, och blott med hjälp av en svensk 1700-talstext kunna vi återställa senare halvstrofen till:

Även andra sorters misstag har Klockhoff begått på grund av sin bristande kännedom om de svenska texterna. När han s. 146 omtalar visans många uppteckningar, blir redogörelsen helt naturligt missvisande. »Grundtvig», heter det, »upptager icke mindre än 22 *danska*, sammanförda i 11 grupper samt blott 3 *svenska*». Faktiskt äga vi 6 svenska uppteckningar, som dock kunna fördelas på 3 grupper. Nederst på samma sida anför Klockhoff ett par verser ur Barbro Banérs uppteckning:

Ther war stoor ynka i Sverige,
och Hiälterna wore wreda,

Detta förefaller honom med skäl obegripligt, men varför har han icke här rådfrågat Messenius' uppteckning, Arwidsson Svenska Fornsånger nr 163, som på ett eller annat sätt varit Barbro Banérs förlägg. Här lyder andra versen: »Och helthenne mera vrede», där »helthenne», som redan Grundtvig anmärkt, DgF III, s. 265, måste betyda »hälften».

Klockhoff citerar mitt arbete Den svenska folkvisan på ungefär samma sätt som de svenska vistexterna, och jag skall här ge ett karakteristiskt exempel på hans sätt att utnyttja min framställning. I Den svenska folkvisan har jag skrivit: »När visan talar om vallfärdsresor till Roma och Jerusalem, är detta riktigt från 1200-tals-synpunkt; under 1300-talet torde ingen annan svensk än Birgitta kommit till Jerusalem» (s. 136).¹ Klockhoff lösbyter senare hälften av min mening ur sitt sammanhang och citerar den som stöd för följande resonemang: »Otänkbart är icke, att visdiktaren hört denna [Birgittas] resa omtalas och tanklöst inflickat bland de diktade händelserna, att Sune gjorde en dylik resa för att försona sitt brott.» Härifrån kommer Klockhoff så fram till sin slutsats, att uppgiften om resan till Jerusalem skulle stödja »visans härstamning från senare delen av 1300-talet» (s. 152). Ett sådant sätt att citera måste betecknas som ansvarslöst, ty genom att beskära citatet avlägsnar Klockhoff för sin bevisföring besvärande fakta, samtidigt

Hon fick där tåla dagelig ont
och hade kvido och sorg

Att vi här återfunnit visans rätta medeltida lydelse framgår därav att rimmen »Ymseborg» och »kvido och sorg» återfinnas i den på 1320-talet skrivna Erikskrönikan» (s. 27 anf. arb.).
Sammlarens redaktion.

¹ Jfr härom Riant, *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte*. Paris 1865 samt H. HILDEBRAND, *Sv. medeltid*, III s. 801—08.

som han uppenbart förvanskar min mening. Härtill kommer, att hans eget resonemang laborerar inte bara med den förutsättningen, att visdiktaren gått »tanklöst» till sitt verk, utan också med den, att han själv 600 år senare skall ha genomskådat visdiktarens diffusa associationsbanor och funnit det bakomliggande sammanhanget. Detta kan icke kallas sund vetenskaplig kritik.

Jag skall nu anföra ett exempel på Klockhoffs öppna polemik emot mig. »Då vår visa», skriver han, »handlar om en kungadotters förmenta bortrövande och skamliga behandling, så kan jag ej tro, att någon ville eller vågade göra en sådan händelse, om den verkligen ägt rum, till medel för förströelse och åtlöje, så länge personerna ifråga eller deras närmaste levde. Detta skulle alltför mycket strida mot den ridderlighet, varför den tiden gjort sig berömd. Vore visan diktad så tidigt som 1245, såsom S. Ek antager (Sv. Folkv. s. 135) d. v. s. under Sunes och kanske Elenas livstid (Sune d. 1247 och Elena d. före 1251), vore den att betrakta som en nidvisa, tillkommen för att skada Sunes goda namn och rykte» (s. 144—45).

Det kan inte vara författarens allvarliga mening, att en visa, som skildrar Elenas sista stunder, eventuellt tillkommit före vishjältinnans död, men att karikera en synpunkt, samtidigt som man bekämpar den, blir i varje fall icke upplysande för läsaren. Detta kunde ju ändå gå an under förutsättning att Klockhoffs egna slutsatser ägde allvar och tyngd. Men påståendet, att vår kultur redan på 1240-talet gjort sig berömd för fulländad ridderlighet, kan endast förklaras som en lapsus. Detta framgår redan genom en jämförelse med samme författares yttrande några sidor längre fram. »Riddare började visserligen», heter det s. 152, »att omtalas i Sverige i mitten av 1200-talet, men sin egentliga blomstring tyckes riddarväsendet hava fått under Magnus Ladulås regering. Vi möta då en mångfald 'riddare' bland rikets högst uppsatta män samt riddarväsendets andra värdighet 'väpnare', ofta kallade 'svenner till vapen' eller 'svenner a vapn' (Tunberg anf. arb., s. 128).» Hade Klockhoff på det tidigare stället erinrat sig denna bättre bestyrkta karakteristik, hade han väl måst modifiera sitt påstående där, men därmed hade han också berövats sitt argument för att Vreta klosterrov ej skulle kunna vara samtidig med händelserna.

Av Klockhoffs framställning ovan får man det intrycket, att jag i Den svenska folkvisan skulle varit alldeles blind för det

tendensiösa draget i Vreta klosterrov, men i stället har jag inriktat hela min analys av visan på att framhålla just samtidstendensen. Jag har visat, hur strängt visdiktaren dömt »den brutale brudrövaren», men jag har också ådagalagt, att tendensen egentligen vänder sig mot brudrovet som sådant och att tanken hos diktaren gått från Elins våldsamma uttagande ur klostret till den dotter, som ett par decennier senare »där ut blev tagen med en stor hjärtans värk» (s. 126). Att visan på detta sätt siktar utanför ramen av de där skildrade händelserna på något nyare och samtidigare har alltid synt mig vara synnerligen anmärkningsvärt, och därför har jag också i Den svenska folkvisan skrivit: »Den tendensiösa färg, vishändelsen fått, synes mig vara det bästa kännetecken på visans samtidighet med 1245 års händelser» (s. 135).

Naturligtvis har Klockhoff varit fullt medveten om detta, men han har gått förbi det liksom det mesta jag yttrat. I hans framställning får jag blott skymta som ett slags bakgrundsfigur, som författaren endast halvt räknar med. Detta behandlingssätt har så till vida hämnat sig, som Klockhoffs framställning icke på något sätt kan räknas som en vederläggning av min tidigare bevisföring. Jag kan därför med lugn avstå från vidare polemik för egen räkning.

I sin uppfattning om Vreta klosterrov ansluter sig Klockhoff till Schüecks senare ståndpunkt, först framlagd i Historisk tidskrift 1891, s. 300—303, och hänvisar ofta till denna. Söker man efter nya uppslag hos honom, bör man nog stanna vid, att han i likhet med Grundtvig anser, att Helena Sverkersdotter blivit gift 1222 istället för 1210, s. 140—42. Denna åsikt har mycket för sig, men man får icke förbise, att Grundtvig kommit till detta årtal delvis på grund av uppgifter i själva vistexterna, och den frågan bör därför uppställas, om icke visan själv från början åsyftat detta årtal. Även i ett par andra fall kommer Klockhoff med egna historiska utredningar, men dessa äro påtagligt oriktiga. I främsta rummet tänker jag därvid på hans polemik mot Tunberg om slaget vid Gestilren, där han vill offra en så trovärdig historisk källa som Vidhemsprästens anteckningar till förmån för egna teorier, s. 138—40. Icke mycket bättre är hans teori, att Ymseborg ägts av den kungliga grenen av folkungarne, s. 151. Utan att han själv tycks lägga märke till det, avviker hans tolkning av gamla välkända historiska

dokument helt från den mening hans föregångare fått genom att läsa dem fullständigare.¹

Schücks mening, att Vreta klosterrov är, »vad själva händelsen angår, först i senare tid uppdiktad», har Klockhoff så mycket hellre kunnat upptaga, som han för egen del framför samma teori om visorna om Benedikta Sunesdotters och Ingrid Svantepolksdotters bortrövande. Denna uppfattning är fullkomligt ny, ty hittills ha alla, som yttrat sig i frågan, ansett, att dessa visor besjungit verkliga brudrov och att de varit relativt samtidiga med de händelser, som de skildrat. Denna särskilt av Schück² motiverade ståndpunkt synes mig fortfarande vara obestriddigt riktig, men då vi känna så litet både om dessa tiders händelser och om visornas kronologi, skadar det ingalunda, att meningen blir bestridd. Dess verklighetshalt blir på det sättet så mycket friare prövad.

Klockhoff har dessutom särskilda skäl för sin åsikt, ty han har funnit så stora likheter mellan visorna om Vreta klosterrov och Benedikta Sunesdotters bortrövande, att han med rätta söker en förklaring härtill. Man behöver väl inte följa honom ända fram till den tillspetsade och osannolika slutsatsen, »att båda äro av samme författare»³, men man synes böra medge, att de äro nära samtida och beroende av varandra. I så fall ställes man inför valet mellan min mening, att alla visorna varit samtida med de händelser, de besjunga, och Klockhoffs, att de allesammans diktats långt senare och handla om motiv, som påfunnits i anslutning till ett romantiskt tidsmod.

Då Klockhoff försvarar sin tes, söker han främst visa, att brudroven aldrig ägt rum. Däremot sysselsätter han sig föga med visorna och behandlar dem ofta mycket lättvindigt. Dateringen av visan om Benediktas bortförande avfärdas på ett nog så svävande sätt: »Vad tiden för visans tillkomst beträffar, så anser jag, att intet språkligt eller litterärt hinder finnes för att förlägga den till 1300—1400-talen, folkvisediktens blomstringstid», s. 160. Efter vad jag kan se, är detta hela den motivering som bestås. Rent felaktigt är det referat av visan om Folke Algotsson, som lämnas första gången den nämnes. »Enligt den visan», uppges det sid.

¹ Jfr t. ex. SVEN TUNBERG, *Äldre medeltiden*, s. 133 och STYFFE, *Skandinavien under unionstiden*, 3 uppl., s. 178.

² *Historisk tidskrift* 1891, s. 291—300. .

³ A. a. s. 166.

153, »skulle hela släkten drabbats av konung Magnus' vrede med anledning av rovet och de som ej lyckats fly, blivit avrättade.» På den visa, som Klockhoff längre fram åberopar under detta namn, DgF 180—81, Arwidsson 22—23, Landstad 29, passar detta icke alls in, ty där omtalas varken kung Magnus eller Algots släkt. Måhända åsyftas denna enda gång en annan visa om samma brudrov, DgF 179, som börjar:

Oc fire da vaare de høffding,
den herre var vorden vred:
hand bad dennem rømme aff Suerig
oc komme der aldrig mere.

Som Magnus Ladulås icke vidare omtalas i visan, skulle Klockhoff ha tänkt just på denna strof, men även om så vore, bleve ju referatet mycket missvisande.

Mera lönande är det att sysselsätta sig med Klockhoffs historiska kritik. Han begagnar ett mycket omfattande material, ehuru det i allmänhet icke är nytt, och han behandlar det ur nog så mångsidiga synpunkter. Svagast är framställningen om Folke Algots-son och Ingrid Svantepolksdotter, s. 166—69. Klockhoff medger, att de varit gifta, men på grund av en del personliga funderingar avvisar han tanken på att Folke bortrövat henne. Hon bör i mars 1288, då brudrovet enligt *Annales Sigtunenses* ägde rum, ha varit omkring 30 år, och skulle då enligt den välunderrättade författaren ha varit för gammal för att en enlevering skulle kunna ha ägt rum. Hon tycks ha känt sig knuten till Folke och hans släkt, och detta kan man naturligtvis inte förena med att mannen vunnit henne genom våld. Emellertid veta vi ju icke, om Ingrid följt familjens beräkningar eller eventuellt haft sitt eget tycke. Våldsamma omkastningar i en kvinnas känsloliv äro icke heller otänkbara. Dessa reflexioner äro i och för sig inte mera vetenskapliga än Klockhoffs men kunna dock tjäna till att belysa och neutralisera hans resonemang.

I fråga om lagman Lars brudrov av Benedikta Sunesdotter är Klockhoff mera radikal, ty han förnekar frankt, att de haft något med varandra att göra. Till den ändan drar han fram Benedikta Sunesdotters av samtidsdokument bestyrkta giftermål med Svantepolk Knutsson och söker visa, att de varit gifta »med säkerhet 1249 eller kanske tidigare», s. 163. Huvudargumentet synes vara, att

två av Svantepolks och Benediktas döttrar 1256 intogos i Vreta, och de böra då enligt författaren ha varit omkring sex år. Som naturligt är, antar Klockhoff s. 166, att en av döttrarna varit den Katarina Svantepolksdotter, vilken 1289 under stora högtidligheter tillsattes som abbedissa i Vreta, men antagligen var hon 1256 under fyra år. Uppenbarligen har hon fått sitt namn efter sin 1252 avlidna moster, drottning Karin, och som man på den tiden endast uppkallade efter bortgångna, bör hon ha fötts efter mosterns död. Traditionen från vikingatiden, sådan vi känna den ur sagorna, var, att barn vid mycket späd ålder sändes till fostring, och det är mycket möjligt, att denna sed uppehölls under 1200-talet. Författaren åberopar s. 163, att Magnus Ladulås skickade sin dotter vid fem års ålder till Klara kloster, men detta var just då nystiftat, så att vi få därigenom icke någon åldersgräns bakåt.

Det första dokument vi äga om Svantepolks vistelse i Sverige är ett salubrev från 1253, som Benedikta beseglat med sitt sigill, D.S. 404. Klockhoff är den förste, som härur velat läsa fram, att Svantepolk vid denna tid ägde minst två barn. Orden »quod ipse possidebat cum filiis suis» skola nämligen syfta på Svantepolk, s. 156. Denna tydning är med den givna texten den enda möjliga men synes mig likvisst betänkelig. Annars omtalar nämligen Svantepolk alltid sig själv i viform, medan han nämner köparen med uttryck sådana som »tam ipse quam heredes ipsius» eller »ipse cum suis heredibus». I följd härav skulle man gärna anta, att »ipse cum filiis suis» syftade på köparen, vilket ginge väl för sig, om man vågade läsa »possidebit» för »possidebat». Att bygga något på detta ställe är sålunda vanskligt, och saken äger icke heller någon större betydelse, eftersom man på denna väg icke kan komma längre än att giftermålet ägt rum senast 1251 eller, om man medräknar eventualiteten tvillingar, 1252. Det finnes sålunda rundligt med tid kvar för lagman Lars brudrov, vilket enligt Annales Sigtunenses ägde rum 1244.

Det är otvivelaktigt ett metodiskt missgrepp av Klockhoff att bygga hela sin åsikt om de åsyftade händelserna på de magra samtidsdokumenten i Diplomatarium suecanum för att därmed på förhand binda sin och läsarens uppfattning, när det gäller de dokument, som direkt omtala brudroven, visorna och annalerna. Han ställer sig aldrig fri gentemot dessa källor, och därigenom kommer han att begå det mest ödesdigra misstaget i sin uppsats. Med en

mycket rörig bevisföring söker Klockhoff nämligen visa, att annalnotiserna hämtats från folkvisorna. För att välja ett exempel på arten av hans lättvindighet i detta fall, vill jag påpeka, att han utan vidare antar, att folkvisans junker Lars i annalerna blivit till lagman. Den ytterligare bestämningen, att lagmansdömet legat i Östergötland, förbigås med tystnad (s. 163). Denna egendomliga källkritik utsträcker även till *Annales Sigtunenses*, där båda brudroven omtalas. Klockhoff meddelar väl, att »Ann. Sigt. anser C. Annerstedt kunna härleda sig från år 1286», men han slår sig till ro med att »hans skäl därför synas ganska tvivelaktiga», s. 162. Innan vi gå in på detta märkliga resonemang, skola vi redogöra för Annerstedts av forskningen hittills obestridda mening.

Annales Sigtunenses voro okända, tills att de 1871 utgavos av Annerstedt i tredje delen av *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi, sectio prior* s. 1 ff. Handskriften, som består av fyra foliosidor, stammar enligt Annerstedt från 1300-talets första decennium, medan den kodex, vari den bevarats, tillhör 1400-talet. Då annaluppgifterna börja svälla 1286, anses annalerna ha nedskrivits kort efter detta år, något som är så mycket sannolikare som den bevarade handskriften genom diverse felskrivningar röjer sig som en avskrift.¹ Annerstedt har gett dem namnet *Annales Sigtunenses*, och det är av inre skäl tydligt, att de utgått från det för sin lärda skola frejdade dominikanerklostret i denna stad. De bevarade sidorna innehålla anteckningar från åren 1208—1288, och annalerna äro med säkerhet ofullständiga i slutet, sannolikt även i början. Av den sista annalnotisen äga vi blott en halv mening kvar, och det är just denna, som handlar om Folke Algotssons brudrov.

Klockhoffs motskäl äro i allmänhet oriktiga, men han kommer dock med en befogad erinran om att Annerstedt för att uppehålla sin teori måste företaga ett beriktigande i en notis från 1286 om östgöotalagmannen Bengt, något som han emellertid finner »mycket antagligt». Däremot söker han neutralisera Annerstedts iakttagelse, att annalnotiserna bli ymnigare fr. o. m. 1286, med anmärkningen, att »de röra sig till största delen om kyrkliga förhållanden och sådana förekomma i rikligare mängd även för tidigare år». Att dominikanerbrodern hela tiden sysslar med samma intressessfär, kan väl dock ej vara någon tillräcklig förklaring till att stoffet plöts-

¹ Jfr härom senast I. ANDERSSON, *Källstudier till Sveriges historia 1230—1436*. Lund 1928, s. 21.

ligen sväller. Då annalförfattaren 1288 övergår till månadsanteckningar, anger detta tydligt nog, att han själv räknat med en rikligare kunskap för de sista åren. Med denna motbevisning låter Klockhoff det för tillfället bero, men längre fram, s. 172, tillägger han, att »den enda handskriften är från 1400-talet». Förmodligen beror denna ödesdigra missuppfattning på att Klockhoff läst, att de gamla handskriftsbladen anträffats i en 1400-talskodex, men förbiset, att de själva äro långt äldre. Hur onöjaktig Klockhoff stundom kan vara framgår därav, att han aldrig nämner, att den bevarade handskriften av Annales Sigtunenses slutar mitt i uppgiften om Folke Algotssons brudrov. Annerstedt hänvisar, a. a. s. 7 not v, för fortsättning till Ericus Olai och citerar också några ord av denne, vederbörligen avslutade med ett o. s. v. Samman med en tidigare emendation av Annerstedt anför Klockhoff, s. 177, dennes Ericus Olaitat och säger, att stället är »korrumperat» men »av utgivaren rättat». På detta sätt får han fram en till synes avslutad text, som han även behandlar som sådan.

Till vilken tid Klockhoff vill datera Annales Sigtunenses har han egentligen aldrig utsagt. Sid. 172 inskränker han sig till anmärkningen, att »Annerstedt . . medgivit, att de kunna vara författade inpå 1300-talet», men faktiskt behandlar han dem som stammande från 1400-talet. De folkvisor, varpå de enligt honom bygga, skola ju först ha författats vid 1300-talets slut, och s. 162—63 antar han, för så vitt jag uppfattat honom riktigt, att den på 1400-talet nedskrivna och i 1600-talstradition bevarade Chronologia anonymi skulle vara källan för Annales Sigtunenses ifråga om brudrovet 1244.

* * *

Sedan det sålunda visats, att Klockhoffs teori om visorna som annalernas källor är omöjlig att upprätthålla, kan man emellertid fråga sig hur pass pålitliga Annales Sigtunenses' uppgifter äro. Anteckningen om 1244 års brudrov är ju nedskrivna mer än fyrty år efter händelsen, och den samtida uppgiften om 1288 års brudrov är ju endast fragmentariskt bevarad. Jag tänker nu söka besvara denna fråga och lämnar därvid först en översikt av Annales Sigtunenses' ställning i vår annallitteratur.

Detta mycket invecklade problem har redan på ett förträffligt sätt belysts av Annerstedt i företalet, s. 1—2, till hans utgåva.

Jämte *Annales Sigtunenses* äga vi endast kvar två äldre kronologier, *Chronologia vetus* 816—1263¹ och *Incerti scriptoris Sveci Chronicon* 1160—1320², vardera åtföljd av en på samma original återgående konungalängd.³ Den förra, som är den äldsta, har även den förts av dominikaner och först blivit upplagd i Danmark, varefter en yngre hand tillfogat en och annan rent svensk notis. *Annales Sigtunenses* synes mig från den ha upptagit det urval av notiser, som företrädesvis kunna intressera en svensk ordensbroder. *Incerti scriptoris Sveci Chronicon* bygger på historiska anteckningar, som gjorts i Uppsala under 1300-talets första år, och då Sigtunaklostret var ärkestiftets enda dominikanerstiftelse, är det naturligt, att *Annales Sigtunenses* visar många likheter med denna kronologi.

Alla övriga bevarade annaler härröra från 1400-talet, och av dessa är kronologien för åren 266—1430⁴ i detta sammanhang av största intresset. Redan Nordin har kallat den för Sigtuna annaler, och Annerstedt har efter jämförelse med den nyfunna äldre versionen av *Annales Sigtunenses* helt kunnat sluta sig till hans mening. Likheterna mellan kronologierna inskränka sig icke till de speciella Sigtunanotiserna: »*Etiam ceteris in rebus multo major inter Chronologiam et Annales intercedit similitudo, quam inter hos et reliqua chronica*» (Annerstedt). Egentligen kunna vi endast jämföra anteckningarna för åren 1252—1287, ty kronologin 266—1430 äger en handskriftslucka, varigenom anteckningarna från 1200-talets förra hälft förlorats. I denna enligt Schlyter från senare hälften av 1400-talet stammande redaktion⁵ ha emellertid åtminstone sju notiser från 1200-talets förra hälft felaktigt hänförts till 1100-talets slut, och samtliga dessa återfinnas under riktiga år i de gamla *Annales Sigtunenses*. Kronologin 266—1430 har under 1200-talets senare hälft bearbetat de äldre annalerna så, att en del av det gamla materialet förbigåtts, medan ett mycket sparsamt nytt material tillkommit. Några olikheter äro av särskilt intresse, ty de röra sig om notiser från Skenninge, där vi ägde ett med Sigtunas jämn gammalt och lika betydelsefullt dominikanerkloster. Sålunda med-

¹ *S. R. S.*, I: 1, s. 47—50, *Annales Danici medii ævi*, 1920, s. 130—31, jfr inledn. av E. JØRGENSEN, s. 20—21.

² *S. R. S.*, I: 1, s. 83—88, III: 2, s. 97—98 samt handskriftsbeskrivning III: 1, s. IV—VII.

³ *S. R. S.*, I: 1, s. 16—17, 21—22.

⁴ *S. R. S.*, I: 1, s. 22—32.

⁵ I. ANDERSSON, a. a. s. 22.

dela båda redaktionerna under 1281 stormannen Ulf Karlssons död, men endast den yngre tillägger, att han ligger i Skenninge kyrka. I båda anförs en rad notiser om östgöotalagmannen Bengt Magnusson, vilken är Skenninge dominikanerklosters äldste kände donator¹, men endast den äldre meddelar under 1262 hans moders död, medan den yngre däremot under 1263 ensamt ihågkommer faderns frånfälle. Härav synes framgå, att båda versionerna självständigt bygga på nu förlorade anteckningar från Skenninge dominikanerkloster. Slutsatsen är så mycket mer bindande, som man också i båda kan iakttaga ett större antal notiser av allmänt östgötskt intresse, ett förhållande som ifråga om Annales Sigtunenses påvisats av Annerstedt och ifråga om den yngre versionen hävdats av Fant.²

I fråga om östgötanotiserna i Annales Sigtunenses påpekar Annerstedt enstaka därmed överensstämmande notiser i två 1400-talsannaler och antar, att dessa ytterst återgå på äldre uppteckningar, gjorda i Östergötland. Som den ena av dessa yngre kronologier, Visbyminoriternas kronologi 815—1412, saknar intresse för vår undersökning, förbigås den här. Den andra är Chronologia anonymi 826—1415, som synes ha nedskrivits före 1400-talets mitt, fastän den enda fullständiga avskrift, vi nu äga kvar, verkställets på 1600-talet av Stephanus.³ Såväl Annerstedt som Ellen Jørgensen antaga, att den utarbetats i Östergötland, och inte minst annalernas yngsta och som vanligt mest självständiga parti talar starkt för denna mening. I sina tidigare partier, om 1100- och 1200-talet, stöder sig antecknaren i stor utsträckning på danska annaler, men samtidigt visar han ett särskilt intresse för cistercienserordens öden, icke minst i Sverige. Som de danska annalerna i regel avfattats i cistercienser kloster, ha vi full rätt att anta, att denna annal tillkommit inom ett sådant. Närmast ligger det då att gissa på Alvastra, och på detta kloster syftar också särskilt en notis, nämligen det noggranna angivandet av ärkebiskop Stefans gravplats i munkarnes kapell i Alvastra.⁴ Våga vi beteckna dessa annaler som närmast stammande från Alvastra, få vi räkna med att de i

¹ D. S. nr 541, jfr SCHÜCK, *Vår förste författare*, s. 158.

² *S. R. S.*, I: 1, s. 22.

³ Tryckt i *S. R. S.*, I: 1, s. 50—60 och i utdrag i *Annales Danici*, s. 138—41 med inledn. av E. JØRGENSEN s. 23—24; för dateringen jfr I. ANDERSSON, a. a. s. 22.

⁴ *S. R. S.*, I: 1, s. 52. Detta har i en annan kronologi blivit till det felaktiga »in capitulo monachorum», *S. R. S.*, I: 1, s. 62 jfr KNUT B. WESTMAN, *Den svenska kyrkans utveckling . . .*, 1915, s. 171.

sina tidigare partier blott äro compilationer ur äldre Alvastranteckningar. Genom Skenningedominikanernas försorg kan ett utdrag av dessa redan på 1200-talet ha förmedlats till ordensbröderna i Sigtuna.

Efter denna lilla orientering om *Annales Sigtunenses'* ställning i vår annallitteratur, skall jag övergå till dess notis om *Benedicta Sunesdotters* bortrövande, vilken lyder på följande sätt: »MCCXLIIII nupcie facte sunt regis Ericj. et Laurencius Ostgotorum legifer rapuit sororem regine Swecie.» Dessa såpass nära efter händelserna nedtecknade uppgifter äro säkerligen i det hela pålitliga, detta så mycket mer som annalförfattaren synes särskilt ha intresserat sig för denna släkt. Sålunda är han den ende, som ger oss Sunes dödsår 1247 och även drottning Karins 1252, vilka båda årtal väl bestyrkas av samtidsdokument.¹ Uppgiften om Karins bröllop återkommer i Uppsalaanteckningarne från 1300-talets början under årtalet 1243 och med ortsuppgiften »Förisæng», nuvarande Kungsängen vid Uppsala.² I de nyss behandlade, Alvastra tilldömda 1400-talsannalerna förekomma uppgifter om båda systrarnes olika öden i följande form: »1244 Celebrate sunt nuptie Erici III, regis Suecie. 1245 Laurentius legifer quidam Osgotorum rapuit sororem regine Suecie.»³ Dessa notiser svara nästan ordagrant mot dem i *Annales Sigtunenses*, och de små utvikingarne om kung Erik som den tredje svenske med detta namn samt tillägget om lagman Lars »en viss» röja rätt tydligt en yngre bearbetare. För sin del räknar Annerstedt med att notiserna på båda håll stamma från samma nu förlorade Östgötaannal, och denna skulle i så fall bli ungefär samtidig med händelserna.

Annerstedt anser också, att bådass nära överensstämmande uppgifter för 1251 skola ha samma härstamning, och vi böra även av andra skäl ingå på dem. Dessa, som på olika sätt belysa Birger Jarls strävan att betrygga sin ätts maktställning, ha i *Annales Sigtunenses* följande lydelse: »Valdemarus consecratus est in regem Lincopie. Decollatj sunt Philippus et Kanutus filij domine K filie regis Erici secundi.»⁴ I den östgötska cisterciensertraditionen från 1400-talet formuleras samma meddelanden så här: »Coronatus est

¹ *S. R. S.*, III: 1, s. 4.

² *S. R. S.*, I: 1, s. 85.

³ *Annales danici*, s. 140.

⁴ *S. R. S.*, III: 1, s. 4.

Waldemarum, Svecie rex, in ecclesia Lincopensi. Eodem anno nobilissimi uiri Canutus Magni et Philippus Canuti atque Philippus Petri cum multis Teutonibus interfecti sunt. Erat autem dictus Canutus filius domine Catharine, filie regis Erics secundi». ¹ I ett avseende kan man rätta den äldre avskriften efter den yngre källan. I stället för det enkla »Philippus» har Annales Sigtunenses eller dess förlaga säkerligen haft: »Philippus Canuti atque Philippus», ty alla andra källor äro eniga om namn och antal på de avrättade. I övrigt återger 1400-talsannalen motsvarande notis språkligt så pass invecklat, att man måste misstänka två källor, varav en bör ha sammanfallit med Annales Sigtunenses.

Vad som i detta sammanhang särskilt intresserar oss är, att den Filippus Petri, vilken Annales Sigtunenses säger vara son till en Katarina av Erikska ätten, var en broder till lagman Lars. När de båda östgötanotiserna 1244 och 1251 sålunda beröra två bröder, finns det ju särskild anledning till att med Annerstedt härleda dem ur en gemensam äldre källa. I alla händelser veta vi, att icke mindre än fem av Annales Sigtunenses' få notiser för 1244—1252 röra Benediktas eller Lars släkt, och redan detta utgör en giltig anledning till att respektera uppgiften om dem.

Lagman Lars är i övrigt blott känd genom ett samman med brodern Filip utfärdat donationsbrev, där han bär den dubbeltydiga titeln »Gotorum legifer», D.S. 896. Filip omtalas däremot i flere samtidshandlingar, D.S. 229, 751, 753, liksom även i Håkan Håkansson's saga. ² Dessutom känna vi brödernas förfäder i fyra led och äga rätt många dokument om dem, D.S. 895, 71, 102. Släkten stammar tydligen från Njudung, där den bl. a. ägt Ekesjö hovgård, ³ Lundby samt fiskerätten i Rusken vid Os, som ligger vid sjöns sydsida, D.S. 119. Dessa besittningar känna vi genom donationer till Nydala, som också ligger vid Rusken, och säkerligen har familjen som andra stormansätter ägt gods även på andra håll. Tillfälligtvis veta vi, att Filip ägt en gård i Sigtuna, och hans dotter Helena har haft åtskilliga östgötagods, D.S. 751, 753. Släktens nära förbindelser med Nydala har väl medfört goda relationer till stiftschefen i Linköping, och redan 1219 finna vi brödernas far Peter

¹ *Annales danici*, s. 140.

² Jfr C. M. KJELLBERG i *Historisk tidskrift*, 1923, s. 366—69.

³ K. H. KARLSSON i *Reg. t. D. S.* anser, att härmed troligen avses Ekesjö i Almesåkra s. Smål., men delar av Ekesjö hovgård hörde i början av 1400-talet till Nydala, STYFFE, a. a., 3 suppl., s. 210.

Laurensson i Linköping vid Johan Sverkerssons och biskop Karls sida, D.S. 181. Det innebär sålunda intet förvånande, att Lars Petri kunnat stiga till östgöotalagman.

Både bröderna Lars och Filip och deras förfäder synas ha slagit sig fram genom att ställa sig väl med kyrkan och genom att ingå förmånliga giften. Av *Annales Sigtunenses* inhämta vi, att Peter Laurensson gift sig med en storättad kvinna, som dock snarare var syster än dotter till Erik Knutsson. Sonen Filip gifte sin dotter Helena med tronkrävaren Holmger Knutsson. Att lagman Lars kastade sig in i äventyret att bortröva Sverker d. y:s dotterdotter Benedikta passar sålunda utmärkt i sammanhanget.

Vi vända oss nu till annalernas skildring av Folke Algotssons brudrov och meddela på förekommande skäl hela det bevarade fragmentet av 1288 års anteckningar i *Annales Sigtunenses*:

Frater Geronimus minister fratrum minorum generalis. Electus est in papam et consecratus est in mense Februario. et dictus est Nicholaus quartus. Anno eodem in mense Marcio rapuit dominus Folko. filius domini Algoti legiferi *Vesgotorum* . . .¹

Den förlorade fortsättningen kunna vi snarast söka i de yngre Sigtunaannalerna, och jag meddelar därför dess anteckningar för detta år:

Captus est Waldemarum condam rex Svecie a fratre suo magno rege sweuorum. Eodem anno fuit guerra in Wysby inter ciues et bondones terre pugnaeruntque ad inuicem in mense aprili et eodem anno reconciliati sunt per Dominum magnum regem sveuorum in augusto.²

Åtminstone den genom den bevarade originalhandlingen³ väl bestyrkta Visbyanteckningen bör ha hämtats från *Annales Sigtunenses*, ty månadsuppgifter förekomma annars aldrig i de yngre Sigtunaannalerna, medan de äldre just för detta år övergått till sådana. En fullständigare bild av *Annales Sigtunenses'* anteckningar för detta år ger oss Ericus Olais krönika, något som Annerstedt med vanlig påpasslighet antytt. Vad Ericus meddelar under 1288 är nämligen följande:

Frater Jeronymus, qui erat ordinis fratrum Minorum Minister generalis, electus est in Papam, et consecratus mense Februario, dictus

¹ Rättat fr. »Osgotorum» jfr *S. R. S.*, III: 1, s. 7.

² *S. R. S.*, I: 1, s. 26.

³ *D. S.* 970.

est Nicolaus quartus. Eodem anno mense Martio rapuit Dnus. Folcko, filius Dni. Algoti Legiferi Vestgothorum, Domicellam Ingridem, filiam Domini Suantapolk, desponsatam Domino David Torstenson de Dacia, et cum ea fugit in Norvegiam. Hac de caussa eodem mense captus est Dominus Algotus pater ejus, et Dominus Röricus frater ejus. Alii autem fratres sui, Dominus Petrus Cancellarius, Benedictus et Carolus fugerunt in Norvegiam, et a Rege Norvegiæ sunt recepti. Item circa idem tempus captus est etiam Dominus Waldemarus quondam rex Sueorum, et in castro Nycopensi inclusus. Eodem anno erat guerra in Gothlandia inter cives de Visby et bondones terræ, pugnaueruntque in mense Aprili et vicerunt cives, tandemque reconcilati sunt per Dominum Magnum Regem Sueciæ, et permissum est civibus civitatem muro circumdare et munire. Eodem anno combusta est Skeningia cum Ecclesiis, præter monasterium Sororum. Eodem anno in mense octobri decollatus est per Dominum Regem Tula Ebbeson, et socios suos, Dominus Arvidus Bengtson cum X sociis, quod in Hallandia latrocinia exercebant, expulsi prius de Dacia propter occisionem regis Erici. Eodem anno intravit religionem Skeningiæ Domicella Margareta, filia regis Waldemari et Reginæ Sophiæ. Marina vero soror ejus in Alemannia nuptui traditur.¹

Bortse vi från filologiska detaljer, som delvis kunna bero på att Ericus uppenbarligen använt en annan avskrift, återges ju *Annales Sigtunenses'* anteckningar ordagrant så långt de bevarats. Att fortsättningen om Folke Algotssons brudrov hämtats från samma håll, framgår därav att det om Algots och Röriks fängslande uttryckligen säges, att detta skedde i samma månad. Uppgifterna om Valdemars fängslande och om inbördeskriget på Gotland återfinnas ju mycket likartade i de yngre Sigtunaannalerna, och det är ingalunda på förhand givet, att de senare återgett sitt original trognare än Ericus Olai. Av de återstående notiserna äro ett par lokaliserade till Skenninge, och dylika äro vi ju just vanda vid i *Annales Sigtunenses*. Av allt att döma återger alltså Ericus Olai mycket troget den gamla annalens notiser för detta år, och hans skildring av Folke Algotssons brudrov får därmed rang av samtidsdokument. Den bekräftas också på många punkter av samtida brev, något som bäst framgår av N. Beckmans artiklar om Algotsönerna i *Svenskt biografiskt lexikon*, där en jämförelse mellan dessa källor lämnats. Uppgiften om brudrovet återkommer i ännu en 1400-talsannal, *S. R. S.*, I: 1, s. 63, där liksom hos Ericus Olai åtföljd av notisen om inbördeskriget på Gotland, men bägge händelserna ha där feldaterats till 1287.

¹ *S. R. S.*, II: 1, s. 68.

Annerstedt har redan visat, att Ericus Olai även på tidigare ställen ett par gånger använt *Annales Sigtunenses*, och man undrar, om han icke kunde bygga på dem också ifråga om sina anteckningar från 1289. Det egendomliga inträffar också, att just de personer och händelser, som Ericus för detta år berör, omnämns i tidigare skeden i den bevarade handskriften, och direkt härifrån stannar vad Ericus berättar om Alf Erengislesons flykt till Sverige 1287. En kronologisk granskning av Ericus' uppgifter visar emellertid, att han sammanrört uppgifter från 1289 och 1290. Anledningen härtill synes vara den, att han av dispositionshänsyn för det senare året endast velat berätta om Magnus Ladulås' död och tronskiftet i december och därför helt enkelt skjutit över årets smärre händelser på föregående år. Ericus' anteckningar med rubriken 1289 kunna således antagas ha hämtat sitt stoff från *Annales Sigtunenses* för åren 1289—90. I vårt sammanhang intresserar oss endast följande detalj:

Eodem anno liberati sunt a captivitate Dominus Algotus et Roricus filius ejus. Carolus autem frater ejus Roricici in Lindöo decapitatus, ubi rapuerat Ingridem Domicellam. Roricus autem fugit in Norvegiam, ubi et mortuus est.¹

Åtminstone den första meningen verkar som en omedelbar fortsättning på anteckningarna från 1288. Förbindelsen mellan denna och följande mening synes mig icke naturlig, och förmodligen har anteckningen om Karl Algotssons död i *Annales Sigtunenses* förekommit under 1290. I de yngre Sigtunaannalerna anträffa vi nämligen notisen under detta år, och den lyder där: »Decollatus karolus filius Domini algoti legiferi wesgotorum», *S. R. S.*, I: 1, s. 26. Då denna notis endast anträffas här och hos Ericus Olai, är det väl troligt, att den — liksom de förut omtalade anteckningarna från 1288 — på båda ställena hämtats från *Annales Sigtunenses*.

Den härmed avslutade undersökningen visar, att annallitteraturens brudrovsskildringar äro fullt trovärdiga och att man med hjälp av dem kan belysa de folkvisor, som behandla samma händelseförlopp. Särskilt värdefullt är, att man kan bedöma visorna om Folke Algotssons brudrov mot bakgrunden av Ericus Olais skildring, vilken visar flera slående överensstämmelser. Ämnet för-

¹ *S. R. S.*, II: 1, s. 68—69.

tjänar onekligen en ny samvetsgrann undersökning, och därvid böra de rön, som under denna diskussion framkommit, särskilt observeras. I visan om Benedikta Sunesdotters bortrövande berättas, att Lars flyr med henne till Norge, och tidigare har man allmänt antagit, att detta bekräftades av Håkan Håkanssons saga, där Lars skulle vara nämnd. Klockhoff har emellertid, som jag redan inledningsvis anmärkte, uppvisat att så icke varit fallet. Förtjänt av närmare prövning är också Klockhoffs från Grundtvig upptagna mening, att det i Vreta klosterrov omtalade giftermålet mellan Sune och Elin ägt rum 1222, icke 1210 som vanligen antagits. Hela frågan om denna visas historiska underlag är för övrigt värd en grundligare undersökning. Från början synes Klockhoff och jag endast ha varit eniga om en sak, nämligen att visorna om Vreta klosterrov och Benedikta Sunesdotters bortrövande äro nära samtidiga och beroende av varandra, och just därför bör kanske denna mening upprätthållas. Då Klockhoffs grunder för att visan om Benedikta Sunesdotters bortrövande skulle tillhöra 1300-talets slut visats icke hålla streck, kunde väl min mening, att båda äro samtidsvisor, vara värd en förnyad diskussion.¹

När Grundtvig först påpekade, att visorna om Benediktas bortrövande och Folke Algotssons brudrov behandlade ämnen, som även omtalades i annalerna, kunde han endast hänvisa till 1400-talskällor.² Bestode samma förhållande ännu i dag, hade Klockhoffs mening varit mycket svårare att gendriva, och kanske hade den för länge sedan varit den allmänt omfattade. Fyndet av Annales Sigtunenses har förhjälpt oss till en fast kunskap om brudroven 1244 och 1288, men i grunden voro ju Grundtvigs kombinationer lika riktiga denna bekräftelse förutan. En sådan erfarenhet böra vi lägga på minnet vid en granskning av visan om Vreta klosterrov. Vi äga utomordentligt få originalbrev och särdeles magra annalnotiser från 1200-talets början och äro därför mycket illa ställda, om vi söka verifiera skildringen i Vreta klosterrov, men denna metodiska svårighet bör icke utan vidare bli utslagsgivande för vår bedömning av visan.

¹ Jfr mitt arbete *Studier till den svenska folkvisans historia*, under tryckning i Gbgs Högskolas årsskrift.

² *DgF* III, s. 929—30, s. 715 ff.